Висновки. У реалізації прагматичного потенціалу досліджуваних одиниць, які є ефективним мовним засобом впливу на адресата, беруть участь різні механізми, що діють у тісному взаємозв'язку. Для розглянутих одиниць здійснення функції впливу відбувається завдяки актуалізації функціонально-стилістичного макрокомпонента лексичного значення вихідної лексеми, що є основою алегоричного переосмислення, до периферії лексичної системи.

Роль друкованих мас-медіа сфокусована на параметрі оцінності. Алегорію, образність якої підпорядкована завданню передати емоційно-оцінне ставлення суб'єкта мовлення до метафорично інтерпретованої сучасної реалії, вважаємо за окремий тип. Алегорія є важливим виявом мовної особистості та майстерності журналіста.

Список використаних джерел

1. Кара-Мурза С.Г. Маніпуляція свідомістю : [навч. посібник] / С.Г. Кара-Мурза. – К.: Оріони, 2003. – 500 с.
2. Миколаївські обласні газети періоду 2008-2011 років: «Рідне Прибужжя», «Южная Правда», «Вечерний Николаев», «Николаевские новости», «Родной Причал», «Наш город Николаев» та журнали «Горожанин», «Імена», «Регіон-Південь».
3. Москаленко А. З. Теорія журналістики: [підручник] / А. З. Москаленко. – К.: Експрес-обява, 1998. – С. 189, 204-206.
4. Орблан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: [Підручник] : У 2 Кн. Кн. 1: Соціальна психология особистості і спілкування / Л.Е. Орблан-Лембрик. – К.: Либідь, 2004. – С. 532-534.
5. Селіванова О.О. Сучасна комунікативна лінгвістика // Актуальні напрями сучасної лінгвістики. – К., 1999. – С. 127-144.
6. Фопель К., Харрис Р. Психология массовых коммуникаций / К. Фопель, Р. Харрис. – С.Пб.: Питер, 2001. – С. 186-190.

Imaginative basis of mass-media language, which is achieved through the use of metaphorically-allegoric constructions and directly influences the efficiency of modern media-text and, as a result, is the inalienable component of emotional raising of readers, is considered in the article.

Key words: means of imagery, metaphorical construction, allegoric elements of the text, efficiency of media-text.

УДК 811.161.2. 83

Н. В. Третяк

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МЕТАМОВНА ФУНКЦІЯ ЖАРГОННОЇ ЛЕКСИКИ І ФРАЗЕОЛОГІЇ В ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розкрито функціонування жаргонізованої лексики і фразеології як потужного експресивного засобу сучасних ЗМІ для зображення певних реалій сьогодення, що не тільки називає явища різного порядку, а й характеризує їх, загострює увагу на тих чи інших фактах, виявляючи ставлення автора до описуваного.

Ключові слова: метамовний коментар, жаргонізована лексика, фразеологізм, газетний дискурс, маркер, контекст.

Вивчення семантико-прагматичних особливостей мови газетного дискурсу належить до актуальних лінгвістичних напрямів, мета яких дослідити мовні явища й описати їх специфіку у комунікативно-функціональному плані. Результати лінгвістичних досліджень і сучасний стан мовознавства свідчать, що вивчення мови як замкнутої системи не може бути вичерпним і вимагає опису механізму функціонування мовних засобів у процесі комунікації.

Предметом аналізу є функціонування жаргонної та жаргонізованої лексики в мові сучасної української газети в соціолінгвістичному і структурно-семантичному аспекті. **Мета** пропонованої **статті** – описати мовну й прагматичну варіативність, а також експресивну, образну функцію жаргонних одиниць у сучасному газетно-публіцистичному дискурсію.

Сучасна екстралінгвальна реальність визначає основний набір лексико-фразеологічних одиниць, швидка змінюваність яких створює враження їх різкої мінливості та недовготривалості. Мовна самосвідомість чутливо реагує на активну зміну опорних ланок лексикону, що впливає на рефлективність мовної свідомості в переломні періоди історії суспільства. Мовець отримав комунікативне право на самовираження, на можливість давати суб'єктивну оцінку будь-якому предмету мовлення. А відтак спостерігається оновлення концептуального світогляду носіїв мови, концептуальних знань про навколишню дійсність, яка так стрімко змінюється і супроводжується оцінною інтерпретацією мовного знака. «Мовна особистість за допомогою інтроспекції прагне розібратися в умовах появи і функціонування слова, передаючи за допомогою мови метамовного коментаря інформацію не про світ взагалі, а про людину» [1, с. 11].

Соціолінгвальна заангажованість метамовних коментарів уповні виявляється в царині жаргонного лексикону. Жаргонна лексика – і як лексична інновація з печаттю табуйованості, і як знак альтернативної стосовно норми лінгвальної реальності – вагомий психоемоційний подразник у публічній, приватній та інших комунікаціях. Тому й не дивно, що в сучасних різножанрових і різностильових дискурсах спостерігаємо досить об'ємний метамовний контекст, що поглиблює лінгвальні та екстралінгвальні уявлення про жаргонний лексикон, світ, що стоїть за ним, а також про мовну особистість активного/пасивного жаргононосія, автора метамовної рефлексії.

«Активізацію метамовних коментарів у сфері сучасного жаргоновживання зумовлює низка причин, зокрема, потреба дефінувати той жаргонний масив, який є частовживаним у різнотипних комунікативних ситуаціях, але перебуває поза тлумачними словниками української мови (а іноді – поза словниками ненормативної лексики), а також потреба проакцентувати й виокремити увесь спектр суспільних та особистісних оцінок стосовно мовних інновацій у їх культуромовному аспекті та щодо структурованої жаргонним лексиконом картини світу» [231, с. 287].

У публікаціях на кримінальну тематику уведення того чи іншого жаргонізму часто супроводжується нейтральними синонімічними відповідниками або ж коментарями, що тлумачать значення жаргонізму. Наприклад: *Очевидці розповідали, що в міліцію летіло каміння і все, що потрапляло під руки, аж поки на сцену не вийшли* ***«космонавти»*** *– кремезні правоохоронці в шлемах* (АВ, 6.04.05, с. 2);

Полюють ***«трясуни»*** *так само, як і хижаки: спочатку жертву треба відбити від стада, змусити жертву панікувати, а далі вже справа техніки. «Трясуни»– бандити, які повинні виманити «жертву» із натовпу* (АГ, 7.09.05, с. 16);

Однак поквапилися місцеві ***глухаремани*** *(це ті, що воліють не розкривати незручні справи) ставити хрест на підполковнику* (Моя газета+, 29.08.02, с. 3);

Між іншим ***«граками»*** *вони (таксисти) називають клієнтів. Себе ж іменують* ***«граковозами»*** (День, 8.02.02, с. 6).

Є такий різновид супровідних коментарів, які не лише виконують функцію коментування, а й висвітлюють реальне соціальне джерело того чи іншого жаргонізму: *З віком вирішила змінити амплуа і пішла у* ***«мамки»****, як на жаргоні називають сутенерок* (АГ, 14.09.05, с. 4);

Суди-пересуди, не дивлячись на шалений тиск есдеків, визнали законним обрання О.Омельченка міським головою. Це був перший болючий удар по ***«бубликах»****, як називають партію* (СДПУ(о)) (УС, 18-24.09.03, с. 8);

Занадто вже заманливо видається їм перспектива отримати чеський паспорт, нехай і ***«сірий»*** *(на сленгу міжнародної «свахоманії так називають документи, отримані від фіктивного шлюбу»)* (ПіК, 17-23.12.02, с. 38);

В одному з барів стали свідками розмови, у ході якої коротко стрижені хлопці, котрих у народі називають ***«гопниками»****, ділились враженнями від сигарети, набитої коноплею* (АГ, 24.08.05, с. 4). Супровідний коментар *у народі* сигналізує про розширене вживання жаргонізму, про перехід його в жаргонізовану розмовну мову;

Автори «музичних перфомансів» вешталися тусовкою, бо «мендельсон йшов у запису», тобто, як би сказали у поп-середовищі, ***«під фанеру»*** (ПіК, №4, 2004, с. 43).

Маркери *як тепер модно казати, як кажуть у народі, як кажуть, як називають*, що становлять собою відкритий тип готової формули, виконують подвійну функцію: в лінгвосоціокультурному аспекті вони є, як зазначалося, метамовними маркерами толерантності («уживаю, бо вживають інші», «така мода», «так усі кажуть»); у власне лінгвальному аспекті такі коментарі фіксують статус жаргонізму як елемента ЖРМ (загального сленгу), а тому дають лексикографові повне право уводити відповідний маркер у соціосемантичну структуру слова. Прикметним є той факт, що такий тип метамовної рефлексії домінує в приватній та публічній усній комунікації, відповідно поширюється в сучасних публіцистичних і художніх дискурсах» [231, с. 301].

Посилання на кримінальне (напівкримінальне) чи тюремне середовище, соціум наркоманів, повій як продуцент відповідного лексикону, за допомогою якого це середовище описується, звичайно супроводжується нейтральними синонімічними відповідниками та супровідними коментарями. Останні не лише виконують функцію коментування, а й висвітлюють соціопсихологічну природу відповідного феномену: *Вийшли на одного офіцера міліції, який надто вже настирливо нав'язував своє заступництво, або,* ***як кажуть в їхньому середовищі, пропонував їм «кришу»*** (УМ, 6.06.01, с. 5);

«Біле сонце пустелі» ***(читай опіум і героїн)*** *вже не є основною наркотичною речовиною, що транспортується територією Східної Європи* (ПіК, 2001, №5, с. 7);

До речі, маріхуану ***ми називаємо*** *«Марія Іванівна»* (ВК, 11.09.03, с. 14).

Слід зазначити, що існують такі сфери соціального буття, розкрити таємниці корпоративного мовного побуту яких здатен тільки газетно-публіцистичний дискурс. Метамовні посилання на професійний соціум так само, як і інтерв'ю з представниками різних професій, здатні розкрити секрети професійного жаргону, одного з найбільш закритих різновидів соціальних діалектів. Наприклад, з міліцейського жаргону: *форточник* – злодій, який проникає у житло через кватирку: *Причому укорінений у населення стереотип* ***«форточника»*** *як маленької, худенької людини, яка пролазить мало не у віконну щілину, – міф* (КВ, 24-30.08.06, с. 10);

з жаргону музикантів: *термоси* – група Thervos Rekords: *Головний наголос* ***«термоси»*** *робитимуть на випуску музики, створеної за допомогою сучасних комп'ютерних технологій* (УС, 5-11.06.03, с. 14);

з жаргону журналістів: *джинса* – замовна оплачувана, як правило, неправдива інформація: *Чи відчувають ті люди, які читали темники, які крутили* ***«джинсу»*** *у своїх програмах, які мирилися з фактичним «дерибаном» каналу, свою персональну відповідальність за деградацію державного каналу?* (УМ, 16.09.05, с. 13);

зі спортивного сленгу: *метелик* – пропущений м'яч після нескладного удару: *А як же всі ці ляпи і* ***«метелики»*** *Шовковського пояснити?* (АГ, 28.01.04, с. 19);

з політичного сленгу: *кнопкодав* – депутат ВР: *На переконання Мироненка, можливість дострокового припинення повноважень депутата на підставі рішення керівництва партії або блоку робить нардепа* ***«безсловесним кнопкодавом»*** (УМ, 19.03.04, с. 3);

єдуни – члени передвиборчого блоку «За ЄДУ»: *Депутати-****«єдуни»*** *придумали ще одне «справедливе» здирництво – бомжів воно не стосується* (АГ, 6.07.05, с. 4).

Метамовні коментарі здатні розкрити не тільки лексичне наповнення корпоративної мови, а й наявний соціопсихологічний клімат у певному соціумі, засади професійної діяльності індивіда, створити його внутрішній і зовнішній портрет тощо. Оцінка такого спектру віддзеркалюється в прагматиконі відповідного жаргонного ряду і тонко нюансується за його допомогою: *Гомосексуалізму тут ніхто не соромиться, самі себе називають геями* ***(гей – офіційно визнаний термін і інші вважаються нетактовними або відверто образливими)****, а один одного – «один з нас»* ***(запозичення зі сленгу американських геїв «one of us»)*** (ПіК, 2001, №1, с. 8);

Момент наступний: характерний для діяльності ***критиків-ковбасників*** *– тих, що полюбляють з імен літераторів створювати (через коми) ланцюги сосисок: мовляв, ось їх як багато, талановитих, гай-гай* (ЛП, 2001, ч. 9-10, с. 5).

У цьому сенсі варто говорити про соціально-символічну функцію ЖЛ, яка виявляється завдяки метамовним коментарям особливого ґатунку: «На шпальтах газетно-журнальної періодики частотними є аналітичні статті про той чи інший соціопсихологічний феномен, що в лінгвальному плані адекватний жаргонізму. Газети, розраховані на масового читача, здатні тонко вловлювати соціокультурну перспективу добре знаного жаргонізму та відповідного поняття, суспільного феномена, який стоїть за ним. ... Дискурси, орієнтовані на соціально-символічну репрезентацію жаргонізму, часто траплялися на сторінках відомого всеукраїнського тижневика «Політика і культура» (ПіК), які в іронічній, часто доведеній до стьобовості, як правило, – парадоксально-абсурдній тональності висвітлюють поняття соціопсихологічної екзистенції сучасної людини, акцентують сутнісні елементи соціальної інфраструктури суспільства, виявляючи цим самим прагматичний аспект семантики жаргонізму: ***«Совок»*** *невикорінний з наших душ так само, як страх перед чиновником, міліціонером чи стоматологом. Хоча, по суті, ці страхи і є складниками* ***«совка»*** *як явища* (ПіК, 2002, №9) [4, с. 274];

Метамовні коментарі актуалізують динамічний характер жаргонної норми слововживання, що дозволяє представити фактор відповідної мовної моди в діахронії. Частковим виявом таких коментарів є зіткнення в одному тексті двох мовних мод, лексичних сфер різних епох на позначення того самого референта: ***Касети, чи як тоді було модно казати, «тасьма»*** *гурту «Рутенія» ніде було придбати, тому переписували їх один у одного* (УС, 2001, ч. 9).

Заслуговує на увагу фігура вибачення як різновид метамовного коментаря. «Фігура вибачення має специфічну модальність: так кажуть; так, очевидно, можна говорити; може, це сучасно, модно і навіть престижно, і я (адресант) про це знаю, але не зовсім задоволений цією обставиною ... [у даному разі] виявляється збіг/незбіг з нормативним узусом соціуму, вербалізується етап мовного пристосування індивіда до суспільного середовища» [5, с. 76]. Подібні фігури вибачення, особливо при вживанні зниженої лексики в публічній мові, можна вважати також мовними маркерами толерантності. Такі рефлексиви демонструють готовність мовця осмислити можливість різних поглядів людей на одну й ту ж ситуацію, на одне й те ж слово. В усякому разі, симптоматичним є той факт, що адресант відчуває настійну потребу в актуалізації аргументації, захисту свого слововживання в даному контексті.

Власне фігура вибачення передбачає відповідну етикетну формулу, коли вибачення стосується факту ненормативності вжитої лексеми. Це особливий тип метакомунікативних вибачень, який фіксує порушення постулату способу і стосується вибору слів і регістру: «Можна вибачити за окрему лексему, тобто пом'якшити грубий або нестриманий вислів превентивним або ретроспективним вибаченням і підкреслити тим самим свідомий вибір такого словникового регістру або свідоме порушення правила» [2, с. 149]. Такий тип вибачення поширений в усно-розмовній, публічній комунікації, в дискурсі інтерв'ю, ток-шоу тощо і потрібний для підтримання авторитету мовця. «Превентивна фігура вибачення призначена також уводити в публічний дискурс певну сферу дійсності (наприклад, сексуальну чи еротичну), табуйовану з погляду прийнятих у соціумі етикетних норм: *...без бюстгальтерів засмагали не лише молоденькі стрункі дівчатка, яким є що показати, але й старші жіночки, майже бабусі, що могли продемонструвати лише,* ***перепрошую, «вуха спанієля»*** (ВЗ, 31.08.2001)» [4, с. 299].

Газетно-публіцистичні дискурси мають важливе значення для сучасної лексикології, соціолінгвістики, теорії комунікації, лексикографічної практики, оскільки вони розсекречують корпоративні та індивідуально-мовні таємниці жаргонного лексикону, фіксують входження ЖЛ в літературну мову через перехідну стадію загального сленгу. Як зазначає І.О.Соболєва, «аналіз сучасного публіцистичного дискурсу дає підстави стверджувати, що жаргонні засоби реалізують особливу метамовну функцію в мові, адресант вільно використовує жаргонізми, порушуючи традиційну стилістику публіцистичних жанрів» [3, с. 9].

Список використаних джерел

1. Мурзин Л. Н. Полевая структура языка / Л. Н. Мурзин // Фатическое поле языка. Памяти профессора Л. Н. Мурзина. – Пермь, 1998. – С. 9-14.
2. Райтмар Р. Прагматика извинения: Сравнительное исследование на материале русского языка и русской культуры / Р. Райтмар. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 272 с.
3. Соболєва І. О. Знижені (позалітературні) мовні засоби в сучасному публіцистичному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / І. О. Соболєва. – Сімферополь, 2002. – 19 с.
4. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 462 с.
5. Синельникова Л. Н. Национально-психологический аспект языковой политики / Л. Н. Синельникова // Язык и национальное сознание. – Вып. 2. – Воронеж, 1999. – С. 87-91.

The author depicts the function of slangish vocabulary and phraseology as powerful expressive means used by modern media for depicting certain realities. Such a vocabulary names different phenomena, characterises them. The slangs may emphasige some facts and show the author's attitude to the described things.

Key words: metalangual commentary, slangish vocabulary, phraseology, newpaper discourse, marker, context.

УДК 070:81'42

С. В. Форманова, Т. М. Вейда

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

ДИРЕКТИВНІ МОВЛЕННЄВІ АКТИ ЯК СПОСІБ СУГЕСТИВНОГО ВПЛИВУ У ЖУРНАЛІСТСЬКОМУ ДИСКУРСІ

У статті аналізуються особливості директивних мовленнєвих актів як способу сугестивного впливу у журналістському дискурсі; подано їх структуру, засоби реалізації, семантичні та прагматичні чинники, що зумовлюють їхню сугестивність.

Ключові слова: мовленнєві акти, прагматичні перформативи, журналістський вплив, сугестивний вплив

У сучасній світовій мовознавчій науці все більшого значення набувають дослідження з лінгвістичної прагматики як однієї з найбільш перспективних і динамічних її галузей. Особливе місце у цьому аспекті посідають дослідження прагматичних перформативів як невід'ємної частини мовленнєвої інтеракції. Під прагматичними перформативами розуміємо висловлювання, еквівалентні дії, вчинку, а також повідомлення, пропозитивна складова яких не може бути оцінена в межах категорії істинності / неістинності [Дж. Остін (2004), Дж. Серль (1986), Е. Бенвеніст (1974), Ф. С. Бацевич (2008) та ін.].

Теоретичною базою дослідження стали праці російських та зарубіжних вчених, предметом наукових інтересів яких є журналістський дискурс [К.С. Серажим, Е. В. Чепкіна, Г. В. Завражина], прагматичні перформативи [Дж. Остін, Дж. Серль, Е. Бенвеніст, Ф. С. Бацевич, Ю. С. Степанов, О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук, П. В. Зернецький, В.В. Богданов, Т. ван Дейк] та сугестивний вплив у різних видах дискурсів [Дж. Гріндер, Р. Бендлєр, В.М. Бехтерєв, М.Р. Желтухіна, Е. Кречмер, Л.Н. Мурзін, Б.Ф. Поршнев, Ю. Черепанова]. Вищезазначені науковці більш теоретично досліджують вивчення окремих аспектів деяких складових обраної нами теми на матеріалі різних видів мовленнєвої інтеракції, тоді як майже не вивченими залишаються питання про природу, сутність, типологію та специфіку функціонування різноманітних перформативів в окремих видах дискурсів. Саме тому ми вважаємо нашу розвідку про директивні мовленнєві акти як спосіб сугестивного впливу у журналістському дискурсі актуальною.

Метою статті є вивчення особливостей, специфічних форм та ролі директивних мовленнєвих актів як засобу сугестивного впливу у журналістській мовленнєвій інтеракції. Мета зумовила розв'язання таких завдань: проаналізувати директивні мовленнєві акти журналістського дискурсу, визначити засоби їхньої реалізації, з'ясувати семантичні та прагматичні особливості, що зумовлюють їхню сугестивність.

За визначенням Ф. С. Бацевича, мовленнєвим актом (МА) є «цілеспрямована мовленнєва дія, котру здійснюють відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у конкретному суспільстві» [2, с. 131]. МА є лінгвістичним компонентом комунікативного акту, являє собою комунікативний процес, який передбачає контакт, діалогічну єдність мовця і слухача (або слухачів), початком якого виступає, мовленнєва інтенція або прескріптер, тобто джерело збудження і кінцевим результатом якого, на думку Н.Д. Артюнової, є дискурс [1, с. 412]. Як зазначають творці теорії МА Дж. Остін [4, с. 23] та Дж. Серль [7, с. 152], саме МА, а не речення, є основною одиницею вербальної комунікації.